

5. *Приятельчук, О. А.* Еволюція та теоретико-методологічне становлення кроскультурного менеджменту / О. А. Приятельчук // Зовнішня торгівля: право та економіка. — 2006. — № 4. — С. 131—134.

6. *Філіпенко А. С.* Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність. — К., 2007. — 670 с. — С. 22—23.

7. *Хміль Ф. І.* Удосконалення управління вітчизняними організаціями в контексті економічних та суспільних змін. Вісник ТНЕУ. — 2009. — № 1. — С. 31—35.

8. *Шейн Э.* Организационная культура и лидерство: учебник. — СПб.: Питер, 2007. — 331 с. — С. 156—172.

Статтю подано до редакції 31.05.11 р.

УДК 672.32

*Л. В. Панчук*, аспірантка,  
ДВНЗ «Київський національний економічний  
університет імені Вадима Гетьмана»

## **ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ**

**АНОТАЦІЯ.** У статті висвітлюються теоретико-методологічні основи соціально-економічної сутності ТНК, розглядаються поняття ТНК та їх класифікація, акцентується увага автора на посиленні ролі ТНК у світовому господарстві.

**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** корпорація, класифікація, транснаціоналізація, світове господарство, ринкова економіка.

**АННОТАЦИЯ.** В статье освещаются теоретико-методологические основы социально-экономической сущности ТНК, рассматриваются понятия ТНК и их классификация, акцентуется внимание автора на усилении роли ТНК в мировом хозяйстве.

**КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:** корпорация, классификация, транснационализация, мировое хозяйство, рыночная экономика.

**ABSTRACT.** The article explores the theoretical-methodological basis of analysis of socio-economic essence of transnational corporations, transnational corporations and examines the notion of classification, the role of transnational corporations in the world economy.

**KEY WORDS:** corporation, classification, transnationalization, the world economy, market economy.

Наприкінці 80-х років XX ст. у світовій економіці з'явився феномен — «країни перехідної економіки». Це країни, які здійснюють перехід від суспільно-державної форми власності на засоби виробництва та адміністративно-планової економіки до приватної власності на засоби виробництва та ринкової економіки.

Розпад світової соціалістичної системи та її інтеграційної економічної організації (РЕВ), а також внутрішньоекономічні перетворення в цих країнах призвели до розриву взаємних господарських зв'язків між ними, що супроводжувалися системною кризою практично у всіх них. Одночасно з усією гостротою в кожній з них встала проблема якнайшвидшої і ефективної інтеграції у світове господарство.

Весь досвід світового розвитку свідчить про те, що магістральний шлях у світове господарство лежить через транснаціоналізації національних економік, тобто через допущення у свої економіки капіталу найбільш передових зарубіжних господарсько-економічних структур, представлених на сьогодні транснаціональними корпораціями (ТНК), з одного боку, і створення власних транснаціональних структур, здатних на рівних взаємодіяти з ТНК розвинених країн ринкової економіки як на своїй території, так і за її межами. Ця проблема має важливе практичне значення.

Особливу науково-теоретичну і господарсько-практичну значимість, на погляд автора, має визначення економічного змісту поняття «ТНК», її класифікація, «транснаціоналізація» та посилення ролі ТНК у світовому господарстві.

У сучасній економічній науці феномену ТНК, у тому числі і визначення поняття цього явища, приділяється багато уваги.

Термін ТНК виник у ролі компромісу в ході переговорів про мандат діяльності ООН у питанні обмеження діяльності міжнародних монополій у розвиваючих країнах.

Згодом міжнародні монополії всіх країн стали називатися транснаціональними.

**Постановка завдання.** У даний час практично всі визначення виходять з того, що діяльність ТНК носить міжнародний характер, тобто вони визначаються як міжнародні корпорації і є суб'єктом міжнародних економічних відносин. При цьому в одних визначеннях наголошується на ролі ТНК у світовому господарстві, в інших — на ролі в економіках своєї та приймаючої країни, в третіх — на ту користь чи шкоду, які вони можуть завдати їм своєю діяльністю і т. п. [6. с. 146—154].

За визначенням ООН, ТНК — це міжнародно-оперуючі фірми (entities) у двох або більше країнах і керують цими підрозділами з одного або кількох центрів. При цьому експерти ООН відносять до міжнародно-оперуючих корпорацій ті, які здійснюють будь-яку виробничу та збутову діяльність, головне, щоб їх діяльність була винесена за межі національної держави.

**Постановка проблеми.** ТНК — це великі фірми, побудовані на таких фінансово-економічних зв'язках між підприємствами, що входять до їх складу в різних країнах, при яких забезпечується контроль головної корпорації над усіма сторонами діяльності підприємств ТНК із метою забезпечення найбільшого прибутку.

Аналіз наведеного дослідження дозволяє виділити ряд ознак, які визначають ТНК:

1) це корпорація, до складу якої входять головне підприємство (фірма), розміщене в країні походження капіталу, і закордонні підприємства (філії, дочірні фірми);

2) головне підприємство забезпечує контроль за всіма сторонами діяльності своїх фірм, які перебувають за кордоном в економічних відносинах;

3) ТНК має особливі фінансово-економічні зв'язки між своїми підрозділами, які дозволяють їй працювати з найвищою ефективністю. Такий підхід до визначення ТНК на сьогодні залишається переважаючим.

Особливості сучасних ТНК, є створення останніми за кордоном спільних підприємств, де фактично відбувається зрощування капіталів різних національностей.

Зарубіжні економісти більшою мірою при визначенні поняття ТНК акцентують свою увагу на їх монополістичні сутності. Це стало можливим у зв'язку з тим, що саму появу ТНК вони справедливо пов'язують з об'єктивною необхідністю розширення масштабів діяльності монополій, щоб отримувати все більші прибутки.

Один із засновників вивчення ТНК Ч. П. — Кіндлебергер, прямо з'єднує теорію росту фірми з теорією монополістичної конкуренції і робить висновок про об'єктивну необхідність виходу компанії через національні кордони: нормально розвивається фірма тоді, коли вона постійно зростає, використовуючи свої монополістичні переваги. Приблизно так само пояснює феномен ТНК Р. Вірн, пов'язуючи необхідність нанесення національними монополіями своїм закордонним конкурентам попереджувального удару. Дж. Гелбрейт пов'язує необхідність міжнародної діяль-

ності ТНК з технологічними причинами. Він справедливо зазначає, що сучасна продукція більш складна, а значить її збут і обслуговування вимагають створення за кордоном товарів послугової мережі. Саме це і роблять ТНК, створюючи в інших країнах свої філії [7, с. 15—21].

**Аналіз останніх джерел.** Таким чином, всі наведені визначення однозначно відзначають ТНК як міжнародні монополії, які мають важливе значення не тільки з теоретичних, але і з практичних позицій, тому що система, і образ дій цих суб'єктів світової економіки, вносять специфіку в міжнародні економічні відносини. Уже в силу своєї міжнародної монополістичності:

- вони активно беруть участь у розвитку міжнародних економічних процесів, перш за все у процесі Міжнародного ринку праці;

- їм властива відносна незалежність міжнародного руху капіталів від процесів, що відбуваються всередині країни базування головної (материнської) компанії;

- вони об'єктивно регулюють світогосподарські відносини так, щоб забезпечити собі можливість отримання максимального прибутку. При цьому вони використовують трудові та сировинні ресурси інших країн у їх національних кордонах, реально інтернаціоналізується сам процес виробництва додаткової вартості;

- і нарешті, всередині ТНК діє особливий внутрішній ринок (Internal), регульований керівниками головної компанії і філій, широко використовуються трансфертні ціни.

У сучасній зарубіжній економічній літературі ТНК як міжнародні корпорації визначаються: багатонаціональні, транснаціональні, міжнаціональні, наднаціональні, глобальні і т. д. Ця термінологічна матриця у якійсь мірі навіть закономірна, оскільки вона відображує пошуки адекватного вираження тих нових функцій у сфері міжнародних відносин, які здійснюють міжнародні монополії [2, с. 340; 3, р. 124—148].

**Основний виклад матеріалу.** Як економічна категорія, на сучасному етапі еволюції світової економіки ТНК відображує явища та процеси, властиві постіндустріальному етапу розвитку суспільного товарного капіталістичного виробництва в умовах приватної власності на засоби виробництва.

Як організаційно-економічну категорію, ТНК можна визначити як особливого виду великі монополістичні об'єднання, які використовують тільки (або переважно) національний капітал і здійс-

нують свою виробничу і торговельну діяльність за межами національної держави через свої дочірні компанії, філії та представництва, здатні за допомогою своїх капіталів, технологій, переваг своєї організаційної структури, системи контролю і управління впливати на багато процесів у розвитку окремих національних держав і глобальні процеси всього світового господарства в цілому, а також змінювати і відображувати зміни в національному та міжнародному поділі праці, здійснюючи економічну експансію у формі вивезення товарів і капіталів. Ймовірно, можна визначити ТНК і в інших аспектах, але два названі видаються найбільш важливими. Весь даний час вивезення капіталу залишається основною формою експансії як для сформованих, так і для новостворюваних ТНК.

Обов'язковим наслідком вивезення капіталу є розширення функцій ТНК. Якщо на етапі зародження вони охоплювали переважно збут, то тепер їх діяльність диверсифікується у виробничу, науково-технічну, післяпродажне технічне обслуговування реалізованої продукції, особливо складно-технічної, причому експорт товарів відходить на другий план.

Завдяки вивозу капіталу ТНК у даний час утворюють найбільш динамічний сектор світової економіки. Їх інвестиції зростають у два рази швидше за експорт товарів. Переважною формою вивозу капіталу транснаціональними корпораціями є прямі іноземні інвестиції.

Величезна кількість (понад 40 тис.) найрізноманітніших ТНК у світі робить особливо актуальною проблему їх класифікації за різними ознаками. Основні з них: країна походження, основна сфера діяльності, обсяг зарубіжних активів, продажів, зайнятості. Саме ці показники, що враховуються ООН, дозволяють Департаменту з ТНК і розбити всі наявні ТНК на великі, середні і дрібні, визначити найбільш пріоритетну галузь для кожної ТНК (або групи). [1213 с.]

Класифікація ТНК, як втім, класифікація будь-яких об'єктів, що вивчаються, явищ, має важливе теоретико-методологічне значення. Не можна переоцінити і практичну значимість класифікації ТНК. Знання конкретного класу ТНК за тією або іншою ознакою дозволяє більш об'єктивно оцінити, наприклад, переваги конкретних корпорацій для приймаючої країни.

Найбільш поширена класифікація ТНК за розміром закордонних активів, які розраховуються як сума грошових коштів компа-

нії за кордоном. Ця ознака визначає диференціацію всієї сукупності ТНК на найбільші, великі, середні та дрібні.

Основний інтерес у класифікації, застосовуваної ООН, викликає індекс транснаціональності. Він розраховується як відношення обсягу зарубіжних активів, продажів, кількості зайнятих до загального обсягу активів, продажів і кількості зайнятих у даній ТНК. Економічний зміст даного показника полягає в тому, що з його допомогою можна визначити, яку роль виконує та чи інша ТНК в економіці країни, тобто наскільки важливі один для одного ТНК і приймаюча країна.

Різні підходи до їх класифікації ТНК дозволяють більш об'єктивно і точно визначити їх роль у світовій і національній економіках.

Вже протягом тривалого часу спостерігається тенденція до посилення ролі ТНК у світовій економіці. Особливо важливо визначити, в яких напрямках проявляється ця тенденція. Найбільш важливі три напрямки:

1. Кількісне розширення сукупності ТНК і країн, які приймають їх філії, що дозволяє говорити про розширення їх діяльності вшир і вглиб. По суті все світове господарство сьогодні — це переважна діяльність ТНК у всіх галузях світової економіки і на всіх континентах земної кулі.

2. Особливо швидко зростають масштаби діяльності ТНК в Європі, на Близькому Сході і в Африці. Причому в Європі приріст їх діяльності пов'язаний головним чином з їх експансією в країнах перехідної економіки.

3. Диверсифікація діяльності ТНК. Просто збутова діяльність весь час доповнюється виробничою (в різних видобувних та обробних галузях), фінансовою, науково-дослідною та іншими видами діяльності. Саме в цих галузях випереджаючими темпами зростають загальні та зарубіжні активи, інвестиції. Але така трактовка диверсифікації у вузькому сенсі слова. Її можна розширити, якщо під диверсифікацією розуміти не тільки розширення номенклатури галузей, де діють ТНК, але і постійне розширення та вдосконалення засобів і методів, за допомогою яких вони здійснюють експансію на світові ринки і забезпечують конкурентоспроможність на ринках інших країн.

Потужні ТНК, що діють сьогодні в різних галузях обробної, добувної, нафтохімічної та нафтогазової промисловості, координують своє виробництво і збут з підприємствами на всіх континентах.

нентах і таким чином керують процесами міжнародної кооперації та спеціалізації в глобальних масштабах.

Особливе місце в диверсифікації діяльності ТНК займає власна науково-дослідна діяльність і використання її результатів у виробництві та збуті продукції, розширення номенклатури послуг та підвищення їх якості.

4. Диверсифікація форм організації діяльності та функцій ТНК. Це відбувається під впливом диверсифікації видів діяльності корпорацій, які, еволюціонували від простого експорту товарів до вивезення в різних формах капіталу, аж до створення великих монополізованих фінансово-промислових і торгових об'єднань, що діють, практично по всьому світу і акумулюють значні фінансові засоби і виробничі потужності.

Сучасні ТНК виконують у світовій економіці дуже важливі функції, набір яких постійно розширюється. Отже, все різноманіття функцій ТНК можна сформувати в кілька груп функцій.

5. Стимулювання НТП. У рамках ТНК проводиться велика частина науково-дослідних робіт, з'являються нові технологічні розробки. Завдяки закордонним філіям ТНК, нові технології проникають у країни й сприяють зростанню продуктивних сил у приймаючих державах на новій більш високій науково-технічній основі.

6. Підсилювання тенденцій глобалізації мікро економіки, сприяння поглибленню міжнародного ринку праці і залучаючення приймаючих країн у міжнародні економічні відносини, підвищення їх ролі у системі світового господарства. Це посилює тенденцію глобалізації світової економіки.

7. Стимулювання розвитку світового виробництва. ТНК, будучи найбільшими світовими інвесторами, постійно нарощують виробничі потужності, створюють нові види продукції і робочі місця в приймаючих країнах, стимулюючи в них розвиток виробництва, а значить світової економіки в цілому.

8. Функція як каталізатора, загострення конкурентної боротьби на світовому ринку, Цьому не суперечить і той факт, що ТНК володіють найбільш високою конкурентоспроможністю.

**Висновки.** Таким чином, узагальнюючи все вище зазначене слід відзначити, що глобалізаційний розвиток світового господарства залежить від транснаціоналізації національних економік, від проникнення у світові економіки капіталу могутніх зарубіжних господарсько-економічних структур, представлених транснаціональними корпораціями і їх функціональним складом.

## Література

1. Щетинін В. Д. Досвід транснаціональних корпорацій і їх шлях до світового ринку. — М.: Школа міжнародного бізнесу при МДІМВ, 2007. — 213 с.
2. Гелбрейт Дж. Економічні теорії та цілі суспільства. — Перекл. з англ. — К.: Фактор, 2009. — 340 с.
3. Vernon R. International Investments and International Trade in the product cycle. // Quarterly journal of Economics. — 2009. — p. 124—148.
4. World Investment Report (WIR) 2005, Investment, trade and international policy arrangements. — UNCTC, UNCTAD-DTCI 2005. — 620 p.
5. World Investment Report (WIR) 2006, Transnational corporations, market structure and competition policy. — UNCTC, UNCTAD-DTCI 2006. — 520 p.
6. Юсупов П. В. Сутність ТНК / Юсупов П. В. // Економічні проблеми теорії та практики: наук. зб. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. — Випуск 242. — С. 146—154.
7. Вернігора О. С. Монополістична сутність ТНК / Вернігора О. С. // Ринкова економіка: зб. н. пр. — Полтава, 2010. — № 4. — С. 15—21.

Статтю подано до редакції 27.04.11 р.

УДК 339.732:339.137.2

*В. В. Коваль*, аспірантка,  
ДВНЗ «Київський національний економічний  
університет імені Вадима Гетьмана»

### **КОНКУРЕНТНІ СТРАТЕГІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

**АНОТАЦІЯ.** Стаття присвячена дослідженню конкурентних стратегій транснаціональних банків у сучасних умовах фінансової глобалізації, як однієї з форм конкурентної боротьби між банками та тенденції до зміцнення конкурентних переваг транснаціональних банків, що сьогодні є головним критерієм конкурентного позиціонування на глобальному рівні.

**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** транснаціональні банки, конкурентні стратегії, транснаціональні злиття і поглинання, фінансова глобалізація, конкурентні переваги ТНБ, міжнародна конкурентна боротьба.